

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית

בענין שונא מתנות יחיה

למען ייטב לי בעבורך וְחֵיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלָךְ (יב, יג)

חידוש רש"י – ייטב לי – יתנו לי מתנות

[א] הנה כתיב (בראשית יב, יא-יג) במה שאמר אברהם אבינו לשרה אמנו בעת שירדו למצרים: "ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה, ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו. אמרי נא אחותי את **למען ייטב לי בעבורך** וחֵיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלָךְ". ופירש"י שם: "למען ייטב לי בעבורך. יתנו לי מתנות", עכ"ל.

והנה בטרם נדון בדברי קדשו דרש"י ז"ל, נבאר הפשט קודם, וכמו שהביא השפתי חכמים בשם המנחת יהודה, דהוקשה לרש"י מה שייך כאן לשון 'הטבה' בפסוק – 'למען ייטב לי בעבורך' הרי רק **ינצל ממיתה** (דאם ידעו שזו אשתו יהרגוהו כדי לקחתה), וא"כ אי"ז 'הטבה' אלא 'הצלה', ומהו דכתיב 'למען ייטב לי בעבורך', ולזה פירש רש"י מעצמו – דכוונת אברהם אבינו 'ייטב לי' – היינו 'יתנו לי מתנות'.

רק דאכתי צ"ב למה ס"ד דאאע"ה שיתנו לו מתנות, דגם אם לא יהרגוהו, מ"מ מתנות למה שיתנו לו.

ואולי י"ל דאמנם אינו בעלה של שרה, אך מ"מ גם **אח יכול לעכב ולשמור על אחותו**, ולכן סבר שהמצרים כשיחשבו שאחיה של שרה הוא – לא יהרגוהו ורק יתנו לו מתנות כדי שבשב ואל תעשה יסכים שיקחו את שרה לאשה.

אך הנה עוד צ"ב לפי רש"י מהו המשך הפסוק "וחֵיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלָךְ", הרי במתנות דיבר, וכי כוונתו שע"י המתנות תחיה נפשו. וצ"ל דשני עניינים יש כאן, הענין הראשון הוא שיתנו לו מתנות, והענין השני הוא שבאמת ינצל ממיתה על ידי זה. רק צ"ב א"כ למה הקדים ענין המתנות קודם להצלת חייו, וכי חשוב לו המתנות קודם לחייו (דלשאר הראשונים, וכ"מ בתרגומים ענין ה'ייטב' הוא הטבה והצלה ממיתה, ואשה"ט, אבל לרש"י דהוא ענין על המתנות צ"ב למה הקדים המתנות קודם להצלת חייו. ושורר שעמד בזה הדרישה, ראה לקמן אות טז, וגם עי' כאן בהערה).

ובאמת שנקודה זו – למה חשב אברהם שיתנו לו מתנות, מבוארת יותר בספורנו, שכתב שם בזה"ל: "למען ייטב לי. למען כשתאמרי שאת אחותי יקוה כל אחד מהם שאשיאך לו, ולא יחשוב שום אחד מהם להרגני, אבל **"ייטיב לי" במוהר ובמתן (ע"פ להלן לד, יב), כמו שהיה המנהג אז שהיו מפתים את אבי האשה במוהר וקרוביה במגדנות (ע"פ להלן כד, כג), כדי שיסכימו לתת אותה לתובע.** ולזה אמרה תורה "מהור ימהרנה (לו לאשה)", "אם מאן ימאן אביה (לתתה לו), כסף ישקול (כמוהר הבתולות)" (שמות כב, טו - טז), ובין

כך חשב לצאת משם, עכ"ל. הרי שכתב כהנ"ל – דהמנהג היה לפתות את הקרובים במגדנות ומתנות, ולכן חשב אברהם כן^מ.

איך חשק אאע"ה במתנות

בן אך הנה עיקר התמיהה שתמהו המפרשים בדברי רש"י ז"ל הוא בתרתי, חדא, איך רצה וחשק אברהם אבינו במתנות, הא כתוב מפורש הוא (משלי טו, כז) "עוֹכֵר בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בָּצֵעַ, וְשׁוֹנֵא מִתְּנוּת – יַחִיָּה", ע"כ. וכמו שנביא בזה להלן מקורות הדבר. וא"כ איך אאע"ה חשק במתנות.

ועוד הקשו במפרשים, דגבי מלך סדום מפורש בקרא (לקמן יד, כב-כג) שאמר: "ויאמר אברם אל מלך סדום הרימתי ידי אל ה' קל עליון קונה שמים וארץ. **אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם**". הרי מבואר להדיא שלא רצה ליקח מתנות מהשבי ששבה מלך סדום, אע"פ ששם מן הדין יכול היה לקחת הממון, א"כ איך כאן חשק במתנת חינום.

וכן מצינו עוד בפ' חיי שרה שאמר אאע"ה לעפרון "בכסף מלא יתננה לי וגו'" (בראשית כג, י) שלא רצה לקבל מעפרון את מערת המכפלה בחינום נוכמ"ש שם רבינו בחיי בפס' טו – "והנה אברהם שונא מתנות היה ולא רצה לקבל מתנה ממנו כי אם "בכסף מלא" מו, וכן דרכן של צדיקים. וכן מצינו בדוד המלך ע"ה שקנה הגורן ולא רצה לקבל מן ארונה שהיה נותן לו במתנה וכו", ע"ש עוד].

והנה במפרשים כתבו יישובים רבים ומגוונים לקושיא זו, אך ראשית כל נציע את מקורות הסוגיא דשונא מתנות יחיה, וביאור הדבר ע"פ משנת רבותינו הראשונים והאחרונים, ולבתר הכי נשוב לקושיא דנן, וליישבה אחר כל השיטות והביאורים, וזה החלי בעזה"י:

מקורות 'שונא מתנות יחיה' בש"ס

ג] הנה מקור הדבר בקרא במשלי הנ"ל, ונזכר בש"ס בכמה וכמה מקומות, ונביא כאן המקומות (לפי הסדר שמצאתים):

ראשון הוא במסכת מגילה (כח, א) דשאל ר"ע את ר' נחוניא הגדול, **במה הארכת ימים וכו'**, אמר ליה, **מימי לא קיבלתי מתנות ולא עמדתי על מידותי וותרן בממוני הייתי. לא**

^מוע"ע במלבי"ם שביאר בזה, וז"ל: "אמרי נא אחותי את למען ייטב לי, ר"ל שתאמר לכל האנשים שאת מבקשת להנשא לאיש רק באשר את אחותי וא"א שתנשא לאיש בלעדי רשות אחיה והסכמתו תודיע שכל מי שירצה לישא אותך צריך להיטיב לי בעבורך, פי' שצריך לתת לי מתנות במחיר מה שאתרצה שתנשא לו כמ"ש ומגדנות נתן לאחיה ולאמה, שכן הי' הנמוס שהבת היתומה עומדת ברשות אחיה, והיה דרכם לתת כסף וזהב לאבי הנערה או אחיה שימסור אותה לנשואין, ומלת בעבור מצאנו שפירושו כמו מחיר כמו בעבור תברכך נפשי, ויש הבדל בין בעבור ובין בגלל. שבגלל מציין הסבה הקודמת, ר"ל אתה תהיה הסבה שתחיה נפשי, ובזה התחכם אברהם להמלט כי מי שירצה אותה לאשה יבקש בעדה מחיר גדול שאין בכח איש לתת לו, כי לא עלה על לבו שיבקש אותה המלך, ובזה ימלט את נפשו ואת נפשה", עכ"ל. ולפי דבריו א"ש ג"כ למה הקדים ענין המתנות להצלת חייו, דכל הצלת חייו תבוא רק ע"י המתנות, ודו"ק.

^מומוכח מינה דלדעת רבינו בחיי גם בגוי שייך 'שונא מתנות יחיה', וזה א"ש לטעמו של רבינו בחיי בכד הקמח להתרחק מן החמדה, וראה לקמן באות יג.

קיבלתי מתנות, כי הא דרבי אלעזר כי הווי משדרי ליה מתנות מבי נשיאה, לא הוה שקיל,
כי הוה מזמני ליה לא הוה אזיל, אמר להו, לא ניחא לכו דאחיה, דכתיב שונא מתנות
יחיה.

ועוד אמרינן שם, דרבי זירא, כי הווי משדרי ליה מבי נשיאה, לא הוה שקיל, כי הוה
מזמני ליה, אזיל, אמר, אתייקורי דמתייקרי בי.

הרי קמן דרבי אלעזר לא היה לוקח המתנות מבית הנשיא ולא היה הולך כשהזמינוהו
לבית הנשיא, אבל רבי זירא – הסכים עמו לגבי המתנות שאין לקחתם, אבל כשהזמינוהו
היה הולך, ד"אתייקורי דמתייקרי בי", וביאור הדבר – דלא חשיב שהוא מקבל המתנה,
אלא הם מקבלים המתנה בכך שזוכים שאדם חשוב כוותיה בא אליהם ונבביאור הדבר
עי' לקמן אות י].

ועוד מצינו בקידושין (נט, א) דרב גידל חיזר אחר קרקע אחת לקנותה, ובא רב אבא
וקנאה לפניו, והלך רב גידל וסיפר הדבר לרב זירא, ורב זירא סיפר כן לרב יצחק נפחא,
וא"ל ר"י נפחא 'המתן עד שיעלה אצלינו לרגל', וכשעלה רב אבא אל רב יצחק נפחא,
א"ל ר"י נפחא מה דינו דעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו, וא"ל דמיקרי רשע,
ושאלו היכי עביד מה דעביד שלקח הקרקע בשעה שרב גידל חיזר אחריה לקנותה, ואמר
ר"א דלא ידע שרב גידל חיזר אחריה לקנותה, ואמר לו ר"י נפחא דלכה"פ השתא יחזירנה
לו, וא"ל ר"א, דלמכור אותה בדמים אינו רוצה כיון דזו קרקע ראשונה שקנה, ולא
מסמנא מילתא למוכרה, ואי רוצה לקחתה במתנה- יקחנה, אבל רב גידל לא לקחה
משום דשונא מתנות יחיה (ועיי"ש שגם רב אבא לא נחית בה משום דהפיך בה ר"ג, ולא
מר נחית לה ולא מר נחית לה, ומיתקריא ארעא דרבנן- היינו, הפקר לתלמידים).

ועוד מצינו במסכת סוטה (מז, ב) דאמרינן "משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים
ונתקצרו השנים, דכתיב 'ושונא מתנות יחיה'".

ועוד מצינו בחולין (מד, ב), "אמר רב חסדא, איזהו שונא מתנות יחיה, זה הרואה טרפה
לעצמו". ופירש"י שם: "זה הרואה טרפה לעצמו. שנולד ספק טרפות בבהמתו ונראה בו
טעם לאיסור וטעם להיתר ואינו חס עליה ואוסרה^{מז}". "הרואה טרפה לעצמו. ודאי שונא
מתנות אחרים הוא, שאף על שלו אינו חומד להכריע להיתר".

ובתר הכי מיייתנן שם להא דר"א ור"ז הנ"ל, דר"א ור"ז מתנות לא קיבלו, אבל לילך
לסעוד עמם, ר"א לא הלך ור"ז הלך (ביאור הדברים במה נחלקו, עי' להלן). ועוד אמרינן
שם (קודם להא דר"א ור"ז): "דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא, כל מי שקורא ושונה,
ורואה טריפה לעצמו, ושימש תלמידי חכמים, עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל

^{מז}הנה יעויין בפתח עיניים להחיד"א שם (עמ' קכה) שהקשה מה שאלה היא זו "איזה שונא מתנות" – כל דלא מקבל
סני להו. ועוד הקשה שם, דאם יש ספק שקול לפנינו – מאי ראי' מזה שהחמיר דשונא מתנות הוא, דהרי כיון
שמספקא ליה וספק דאורייתא לחומרא לכן החמיר, ומה הוכחה יש דשונא מתנות. וביאר שם: "ואפ"ל דרש"י לאו
דוקא קאמר דהוא ספק שקול דצד היתר וצד איסור הנהו שקול, דבהא ודאי אשר הוא יהודי איבעי ליה להחמיר
דספיקא דאורייתא לחומרא, אבל הכא מיירי דצד ההיתר יותר נראה, ואינו ברור, רק שהדבר נוטה להיתר ומחמיר,
עכ"ל, עיי"ש עוד בדבריו.

אשריך וטוב לך". ופירש"י: "יגיע כפיך כי תאכל. דכיון דעל שלו אינו חומד – כל שכן שאינו חומד בשל אחרים לגנוב ולגזול", עכ"ל [והוא נפלא לפ"ד רש"י עצמו במשלי – שהבאנו לקמן ד בטעם שונא מתנות יחיה].

ועוד מצינו בב"ב (יג, ב), דשם איירינן בסוגיא התם, גבי הא דתנן דאין חולקין את החצר עד שיהא לכל אחד כדי חלוקה, ואם אין לכ"א כדי חלוקה, לרב יהודה אמרי' גוד או איגוד, ולרב נחמן לא אמרי' וכו', ומספקינן שם, אם כשאין בו כדי חלוקה, יכול אחד מהשותפים לומר לחברו טול אתה כשיעור ואני פחות, דלהו"א יכול, אבל למסקנא שם אמרי' דזה מחלוקת ת"ק ורשב"ג, דלת"ק יכול, ואילו לרשב"ג אינו יכול, משום דיכול לומר לו, דאין לו דמים לשלם, ובמתנה לא ניחא ליה לקבל משום דשונא מתנות יחיה, עיי"ש בסוגיא.

הרי קמן דדעת רשב"ג דאין יכול ראובן לכוף את שמעון לחלק הנכס גם כאשר שמעון מקבל חלק כשיעור (שיש בו ד"א) משום דבמתנה אינו חפץ. אך הנה צ"ב בדעת רבנן (ת"ק) דפליגי עליה, מה סבירא להו.

וכתב שם הריטב"א דבאמת רבנן ס"ל דאין זה נקרא מתנה, משום דמה שנותן לו קרקע ד' אמות אי"ז אלא משום שרוצה את טובת עצמו, שיהא לו חלק לבדו בלא שותפות עם עצמו, ובכה"ג לא אמרינן שונא מתנות יחיה דאי"ז מתנה. ועיין להלן אות י מש"כ בזה עוד.

והנה בדרישה (חו"מ סי' רמט סק"ה) הביא מקור נוסף להא דשונא מתנות יחיה – מאברהם אבינו גופיה – וז"ל שם: "שנאמר ושונא מתנות יחיה. וכן מצינו באברהם שאמר (בראשית יד כב כג) הרימותי ידי וגו' אם מחוט ועד שרוך וגו'. והא דלא מייתי הגמרא והפוסקים ראיה מזה, משום דאפשר למימר איהו דאחמיר לנפשיה ממדת חסידות יתירה דהוה ביה. גם יש לומר משום דהוה מלך סדום רשע לא רצה לזכות אותו בקבלתו מתנה ממנו על דרך וחסד לאומים חטאת (משלי יד, לד) וזהו שאמר (שם) ולא תאמר אני העשרתי", עכ"ל.

[והנה יש להאריך בכל ענין 'שונא מתנות יחיה' אם הוא ענין בעלמא, או איסור וכיו"ב, אך כאן לא נוכל להאריך בזה. וראה בהע' יב מה שכתבנו בזה עפ"ד המושב זקנים דהזכיר לשון איסור בדבר, וכן מרש"י בברכות. ואכמ"ל^{מח}].

ביאורי המפרשים בענין שונא מתנות יחיה

ד] והנה באמת עצם הדבר ד"שונא מתנות יחיה" צריך כמובן ביאור, מה החסרון, ומהו "יחיה" – מה המידה כנגד מידה בדבר זה. ומצאנו בזה כמה וכמה ביאורים אמאי שונא מתנות יחיה, ואביאם ולאח"מ יל"פ בכו"כ נפ"מ העולים לריבוי הטעמים:

^{מח}ודנו באחרונים האם כשעוברים ע"ז ומקבלים מתנות זה מקרב קצת את המיתה, או שזה רק סגולה שאם לא יקבל מתנות – הרי שיאריכו ימיו. ושאלתי כן קמיה מן הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכתב לי "יאריך ימיו". והיינו דזה רק שיאריכו ימיו, ולא ח"ו איפכא. וש"מ שכ"כ להדיא היש"ש בחולין (פ"ה סי' ט) שהו"ד למעלה בארוכה "שהרי לא כתוב בקרא ואוהב מתנות ימות", ואכמ"ל (ובס' בירור הלכה ח"ז האריך בזה).

דהנה רש"י במשלי שם פירש בזה"ל: "ושונא מתנות יחיה. מאחר שהוא שונא מתנות כל שכן ששונא את הגזל". [ולעיל אות ג הבאנו דברי רש"י בחולין מד, ב דשונא מתנות יחיה היינו הרואה טריפה לעצמו – כיון שעל שלו אינו חומד, כל שכן שאינו חומד בשל אחרים לגנוב ולגזול, ודו"ק].

ובפשטות כוונת רש"י לומר דאם נקבעה בנפשו מידת השנאה למתנות, שאין בקבלתם שום חטא ועוון, א"כ כ"ש שיקבע בנפשו שנאה לגזל דאיסור התורה יש בזה.

אך גם יתכן לפרש כוונתו, דפעמים רבות אדם מתיר לעצמו להשתמש בחפצי חבירו, בצירוף כ"מ קולות למיניהם דלא אכפת ליה וכו' וכו', וא"כ אדם דאפי' מתנות נמנע מלקבל, א"כ פחות מצוי שיכשל בגזל, דאין עסקיו עם הבריות מרובות כ"כ, וגם אם יעסוק מעט, ידקדק היטב בכל הליכותיו שלא יהא בהם שום עון גזל, דהלא דברים ק"ו, דאם על מתנות מחמיר- כ"ש על גזל (ולכשתדקדק בזה תמצא דאי"ז הביאור הראשון ברש"י, דהא' הוא שיקבע בליבו שנאה גם לגזל, והב' הוא דמצד דרך הטבע וצורת הדברים כך היא שפחות יתכן שיכשל) מט.

והנה צ"ב לשיטת רש"י מה נתייחד ומה זכה שיחיה בעבור כן שאינו מקבל מתנות, דמה מידה כנגד מידה יש בזה שע"י שמתרחק מן הגזל – יחיה.

ויש לבאר הדבר עפ"מ"ש החיד"א בפתח עיניים בחולין (שם, ד"ה ואר"ח – עמ' קכה) – והו"ד בשלימות להלן בסמוך (אות ז), דכתב דכיון דמצינו שיש עונש מיתה משמים על הגזל, וכמו שנאמר (משלי כב, כג) 'אל תגזול דל כי דל הוא, ואל תדכא עני בשער, כי ה' יריב ריבם, וקבע את קובעיהם נפש', וכדדרשין עלה בב"ק (קיט, א) דע"י הגזל יאבד הקב"ה את נפש האדם, ופליגי רב הונא ורב חסדא בפירוש הקרא באיוב (כז, ח) "כי מה תקות חנף כי יבצע, כי ישל אלוך נפשו" – והיינו דישראל ה' את נפשו מעליו, ופליגי אי

^{מט} והנה מצינו בש"ס ובחז"ל הרבה פעמים באמוראים שעשו לעצמם גדרים גדולים כדי להתרחק טובא מן גזל, ואציין כאן חלק: בחולין (ז, ב) אמרו על רבי פנחס בן יאיר, דמעולם לא בצע על פרוסה שאינה שלו ולא נהנה מסעודת אביו מיום שעמד על דעתו, עיי"ש. ובסנהדרין (עב, א) איתא על רבא דנגנבו עיזיו, ולבסוף שבו הגנבים בתשובה ובאו להחזיר לו, אך לא רצה לקבל לפי שחשש שקנו העיזים כשסיכנו עצמם לגנוב, ע"ש. וברש"י במכות (כד, א ד"ה רב ספרא), הביא משאלות דרב אחא, דמעשה ברב ספרא שהיה לו חפץ אחד למכור ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא ק"ש ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים ולא ענהו מפני שהיה קורא ק"ש כסבור זה שלא היה רוצה ליתנו בדמים הללו והוסיף אמר תנהו לי בכך יותר לאחר שסיים ק"ש אמר לו טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך.

ובתענית (כג, א) אמרו על אבא חלקיה דלא הפסיק באמצע עבודתו אפי' להשיב שלום לחכמי ישראל שעברו שם פן יקפיד עליו בעה"ב. ובבב"מ (כד, ב) אמרי' דאביו של שמואל מצא חמורים והחזירן לבעליהן גם לאחר י"ב חודש שנתייטשו כבר. ובנדרים (נ, ב) גבי רב גמדיא דהביא לספניו לקנות לו משהו וקנו לו קוף, ובדרך ברח ומצאוהו יושב על מרגליות, והביאוהו לר"ג דע"י קופו נמצא, ומ"מ הביא להם הכל, וכמבו' שם בתוס' שעשה כן מצד מידת חסידות. ובבב"מ (פג, א) איתא דר' יוחנן שילם לפועליו שכרם אע"פ ששברו לו חביותיו [נועי' בירושלמי בב"מ פ"ו ה"ו].

ובירושלמי בדמאי (פ"ג ה"ב) איתא דרב זירא הילך עם תלמידיו ולא הסכים לתלמידו לקלף קיסם מעץ אחד כדי לחצוץ בו שיניו, ע"ש. ובירושלמי בפאה (פ"ז סוה"ג) איתא, דרבי חנינא מכר בטעות דבש תמרים לאדם שרצה דבש דבורים, וחיפשו ר"ח להחזיר לו העודף, ולכשמצאו, לא רצה לקבל ומחל לו, ואעפ"כ הביאו ר"ח כצדקה לביהמ"ד. וכהנה רבות.

^יעי' ברלב"ג שם: "כי ה' יריב ריבם. כי יש שם חזק ממך לקחת נקמתי ממך, והוא הש"י, כי הוא יריב ריבם, ויגזול נפש הגזול אותם, מדה כנגד מדה, כי הגזול את הדל גזול ממנו חייו", עכ"ל.

מייירי בנפשו של גזלן או נגזל, וחד אמר שם – **דישליך הקב"ה נפשו של גזלן, דכתיב וכו' כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש**, וכדפירש"י שם "וקבע את קובעיהם נפש. גזל נפש גוזליהם". הרי שלאותו מ"ד ה' יריב ריבם דיטול את נפש הגזלן (מידה כנגד מידה, וכדאמרי' שם בהמשך - דהגזל את חבירו שו"פ כאילו נוטל את נשמתו). וא"כ השונא מתנות ומתרחק עי"ז מן הגזל, א"כ הוא יחיה ויאריך ימים. כן מתבאר על פי דבריו.

ביאור ב' – חסר בבטחון בהשי"ת

ה] והנה ביאור שני מצאנו שכתב המצודת דוד במשלי (שם), דהוא משום **שבכך שמתרחק ממתנת בשר ודם – הרי שדרכו לישען ולבטוח רק בה'**, והטעם שיחיה הוא לפי שהקב"ה גומל מדה כנגד מדה ונותן לו חיים, שהוא דבר שאין ביד בשר ודם ליתנו, וז"ל שם: "עוכר ביתו בוצע בוצע, ושונא מתנות יחיה. הבוצע בצע להרבות לו, ישחית ביתו כי בא זה ואיבד את זה, אבל השונא אף מתנות, כי ישען בה', אז המקום יתן לו עוד חיים, מה שאין ביד אדם לתת", עכ"ל (וע"ע להלן בנפ"מ בין ב' הביאורים).

וכע"ז מבואר ברלב"ג במשלי (שם), דע"י ששונא המתנות, א"כ בטוח לבו אך ורק בהשי"ת, וממילא 'הבוטח בה' - חסד יסובבנהו' (תהלים לב, י), דהקב"ה דואג שלדורשיו לא יחסר כל טוב (ע"פ תהלים לד, יא), ולכן יחיה.

וראה במלבי"ם שם דפירש: "ובהיפך - מי ששונא אף מתנות ולא יהנה משל אחרים רק מה שמרויח ע"י יגיע כפו, בל תאמר שימות ברעב או יחלה מרוב עבודה, בהיפך - עי"ז יחיה כי הכל תלוי בהשגחת השם", עכ"ל. הרי שלדבריו הפסוק בא לחדש ולומר לן – להיפך ממה שעלול אדם לחשוב – כי ע"י שיבטח בה' ולא יהנה משל אחרים – ימות, אלא אדרבה – הכל תלוי בהשגחת השם, וע"י שישים מבטחו בה' - יחיה.

ובאמת שטעם זה – דע"י שלא מקבל מתנות – בוטח בה', הוא מבואר ג"כ ברמב"ם ובשו"ע – דיעויין ברמב"ם בהלכות זכיה ומתנה (פי"ב הי"ז) שכתב בזה"ל: "הצדיקים הגמורים ואנשי מעשה לא יקבלו מתנה מאדם אלא בוטחים בה' ברוך שמו, לא בנדיבים, והרי נאמר ושונא מתנות יחיה", עכ"ל. וכן הוא לשון השו"ע (חומ"מ סי' רמט ס"ה). הרי מבואר להדיא שהחסרון בקבלת מתנות הוא שע"ז מתרגל להשען ולסמוך על בשר ודם, ולא בוטח בה' ברוך הוא. ועי' להלן בסמוך (אות ח) בדברי הפרישה שכתב כן ג"כ.

ביאור ג' - גורם לחמדה ורדיפה אחר מותרות

ו] והנה במגיד משנה (שם) כתב ביאור על דברי הרמב"ם, אך נטה קצת מדברי הרמב"ם (שנקט שהוא חסרון בבטחון בהשם), וביאר יותר גנאי המותרות וריבוי הממון, וז"ל שם: "והטעם שראוי לכל משכיל להסתפק במה שהוא הכרחי לו ולא יבקש מותרות ותהיה נפשו חשובה על קניינו, וכבר אמרו ז"ל סוף מסכת פאה וכבר הביא הרב ז"ל הלכה זו בסוף פ' עשירי מהל' מתנות עניים, כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס לאחרים משלו, ועל זה נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, כלל ברדיפת ההון, ויבין כי כולו הבל ויראת ה' הוא אוצר קיים, ולכן אמר דוד אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו וסמך ענין לו יגיע כפיו כי תאכל אשריו וטוב לך, לפי

שהסתפקות בהכרחי מצליח האדם בעוה"ז ובעוה"ב. בעוה"ז לפי שהקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, והשמח בחלקו ניצול משלשתן ומיישר האדם להצלחת העולם הבא שיעבוד את יוצרו עבודה תמה ולא יתעסק בזולתו וע"כ אמרו ז"ל אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא", עכ"ל.

הרי שעיקר דבריו הם **על הגנאי שבריבוי הממון ורדיפת ההון**, כי כולו הבל, ורק יראת ה' הוא אוצר קיים, וההסתפקות בהכרחי הוא מביא את האדם להצלחה בעוה"ז ובעוה"ב. וזה צ"ב דזה טעם מדיליה, ובוודאי לא זה כוונת הרמב"ם, דהרמב"ם לא הזכיר כלל ענין המותרות ורדיפת הממון אלא רק ענין הבטחון בה'. ואמנם המג"מ הזכיר בתוך הדברים הפסוק "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", אך פירשו יותר על ענין ריבוי הממון, ודו"ק.

ולמעשה דברי המג"מ מבוארים יותר בדברי רבנו בחיי בספרו 'כד הקמח' (ערך חמדה, סוד"ה הוזהרנו): "וזהו לפי דעתי ענין הכתוב שאמר, ושונא מתנות יחיה, **כי בידוע שהאוהב מתנות, לא הביאו לזה אלא החמדה הנטועה בלבו**, אבל מי ששונא אותם, בודאי עקר מלבו מדת החמדה, ולכך אמר, יחיה, כלומר, מבלעדיהם, יבטיחנו הכתוב שיחיה מבלתי המתנות, כי לא בא לידי מדה זו לשנוא המתנות ושלא לבטוח בהם אלא מתוך שבוטח בהקב"ה, על כן אמר יחיה, כי הקב"ה יספיק לו טרפו ומזונו ולא יצטרך למתנות", עכ"ל. הרי מדבריו גם מידת ה"חמדה", וגם שע"י שלא יקבל מתנות – ובוטח בהקב"ה – יחיה.

ביאור ד' – נהנה מצר עין ויש בזה סרך גזל

ז] והנה ביאור רביעי מצאנו בזה – לריה"ח זצ"ל בספר חסידים (סימן שטז) ביאר את ענין **"שונא מתנות יחיה"** באופן אחר, והוא: דשמה הנותן צר עין הוא, וכתוב (משלי כג, ו) 'אל תלחם את לחם רע עין' – דאין להנות ולזון מצר עין. וגם דאיכא למיחש לגזל גמור בדיני שמים, דאולי הנותן נתן מחמת שהתבייש שלא ליתן, ויתכן שלא היה כדי סיפוקו ומחמת הבושה נתן לו.

וז"ל: **"יש דברים שאינם גזל, והם חמורים מגזל, כגון אם בא אורח לאדם אפילו צדיק ועשיר, אבל הוא צר עין ובוש לגרשו מביתו, או מפרנסו ואוכל משלו, או בבית עני שאין סיפוק בידו, ובוש לומר שאין לו [א.ה., עי' ב"מ כב, א], גזל גמור בדין שמים.** הרי ריבית שאדם נותן מרצונו, אעפ"כ אסרה תורה (ויקרא כה, לו), וכ"ש זה. וזהו שנאמר אל תלחם את לחם רע עין^{נא}, **ולכן שונא מתנות יחיה, ותשובתו קשה שאם ישלם לו, בוש לקבל", עכ"ל.**

וראה ב'ביאור קדמון' (על הספ"ח שם, להג"ר דוד אפטרוד זצ"ל) שכתב ע"ז: "וזהו שנאמר אל וגו' לכך שונא וגו'. ר"ל, אל וגו' רע עין, צר עין, כנ"ל, **ולכך שונא מתנות יחיה, דשמה אינו רצון גמור לנותן, אלא מחמת איזה סיבה הוא נותן", עכ"ל.**

^{נא} וגבי הנהנה מצר עין – יש להוסיף בזה מלבד הקרא במשלי, דעובר בב' לאוין וכמבואר בסוטה (לח, ב) עיי"ש, וע"ע ברש"י בשבת (קכ, א ד"ה דלא), ובפלא יועץ (ערך הנאה), ואכמ"ל.

ויש להדגיש, דהן אמת שעיקר טעמו דהספ"ח משום שמא צר עין הוא ואין ליהנות ממנו. אך ודאי דנתכון ג"כ כביאור רש"י (דלעיל אות ד) דהוא משום הרחקה מגזל, דאל"כ צ"ע אמאי צר עין הוא, הא אדרבה, נותן לו מתנה וחזינן ביה דלב רחב אית ליה עכ"כ שנותן לרעהו מתנה.

וע"כ צ"ל דנתכוין לומר גם כדברי רש"י שיש בזה הרחקה מגזל, וא"כ אמנם נותן לו, אבל יתכן שנותן לו מחמת אי נעימות וכדו', ואז גם עובר בגזל מדיני שמים, וגם נהנה מצר עין, ועיין בזה.

ולמעשה ביאורו דהספר חסידים – מבואר ג"כ בפתח עיניים להחיד"א בחולין (שם), וז"ל: "וטעמא דשונא מתנות יחיה, אפשר דבמתנה יש ספק סרך גזל דילמא משום כיסופא הוא דעבד, וכמ"ש במציעא דף כ"ב, ולא מליבו, וכדאשכחן לעיל פ"ק דר' פנחס בן יאיר לא היה נהנה שמא יש לו ואינו רוצה או רוצה ואין לו, ומאחר שכן – דיש סרך ספק גזל במתנות והוא שונא אותם כדי שלא יכנס בסרך ספק גזל, דין הוא שיחיה כל קבל שהגזול כתיב ביה וקבע את קובעיהם נפש, וכמ"ש פ' הגזול בתרא זה שהוא נזהר מסרך ספק גזל חיה יחיה", עכ"ל.

ביאור ה' – עי"ז מחניף לרשעים ולא יוכיחם

ח [והנה ביאור חמישי מצאנו להסמ"ע (חו"מ, סי' רמט סק"ד) והוא: דהלהוט אחר המתנות, צריך להחניף לבריות ואינו מוכיחם על מעשיהם הרעים. ותו"ד שם בהא דכתב שם השו"ע (סעי' ה): "מידת חסידות שלא לקבל מתנה אלא לבטוח בהשם שיתן לו די מחסורו שנאמר ושונא מתנות יחיה". וכתב ע"ז הסמ"ע: "פסוק הוא וכו', וכונת רז"ל דדרך בני אדם להיות להוט אחר ממון בסוברם להחיות נפשו ונפש ביתו, וקאמר דאדרבה, שונא מתנות יחיה, כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף לבריות ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם. ועיין פרישה', עכ"ל.

ובאמת הסמ"ע עצמו בפרישה (על הטור שם) ביאר כן טפי (שם כתב ב' טעמים, והראשון כדברי המפרשים לעיל דהוא משום בטחון בה'), וז"ל: "והא דקבע הכתוב שכר מצוה זו ביחיה - מפני שדעת האדם להוט אחר קבלת המתנות בסברו שיחיה על ידי המתנות לנפשו ולנפש ביתו, על כן כתב שאדרבא הבוטח בשם ושונא המתנות – יחיה. גם יש לומר שכתב כן כדי לשמוע מכלל ההן הלאו לפי שהנוטל מתנה צריך להחניף לבריות הנותנים לו, ולבלתי הוכיחם אף אם רואה שדרכיהם מקולקלים וכל כיוצא בזה, ובזה ודאי גורם מיתה לעצמו, מה שאין כן המבזה ושונא מתנות דאין צריך להחניף לשום אדם וק"ל", עכ"ל.

דהם ב' טעמים שקבע הכתוב עליהם שכר מצוה זו ש'יחיה', הא' הוא - מפני שהאדם להוט אחר המתנות וחושב שעל ידיהם יחיו הוא וב"ב, וע"ז אמר לן הכתוב דאדרבה הבוטח בה' ושונא המתנות יחיה. והב' - כדי לשמוע מכלל הלאו הן, לפי שהנוטל מתנה צריך להחניף ולא מוכיחם על מעשיהם הרעים, ובזה ודאי גורם רעה ומיתה לעצמו, משא"כ השונא מתנות דא"צ להחניף לשום אדם.

ובס"ד מצאתי שדברי הסמ"ע הנ"ל – מפורשים כבר ברבנו יונה (משלי שם), שכתב בזה"ל: "ושונא מתנות הוא שהגיע אל הקצה האחרון בחיוב הרחקת החמדה בחפץ, שיהיו מזונותיו בידי שמים וביגיע כפיו, והנה זאת המידה, גדר להרחקת החמדה ותציל ממוקשי החנופה", עכ"ל. הרי שדברי קדשו ברור מללו דזה מציל את האדם גם מחמדה (כנראה כוונתו לחמדת הממון), וגם "תציל ממוקשי החנופה" שע"י שמקבל אדם מתנות הרי הוא מחניף לרשעים.

וזאת תורת העולה מן הדברים

ט] והנה המהרש"ל ב"ים של שלמה" בחולין (פ"ג, סי' ט) כתב בזה"ל: "והנה המחברים השמיטו הא דר"א והא דר"ז, לפי שאין בו הכרע בדבר, מאן דקפיד קפיד, שהרי לא כתוב בקרא ואוהב מתנות ימות, אלא ר"ל שבטוח בה', ושונא מתנות, ומשענתו על המקום, אל תאמר שהוא חייב ונאבד, שהוא כמאבד עצמו לדעת, אלא יחיה מפי ה', ובוטח בה' חסד יסובבנהו" עכ"ל.

וקצת צ"ע בדבריו לאיזה מחברים נתכוון דהשמיטוהו, הלא הרמב"ם הביאו בסוף הל' זכיה ומתנה (וכדלעיל אות ה), וגם הטור והשו"ע הביאו להאי דינא, וכמו שהבאתי לשון השו"ע לעיל אות ח. וצ"ע.

[ולמעשה ברמב"ם מבואר דב"ז גם בסוף הלכות מתנות עניים (פ"י הי"ט; וכמו שציינו המג"מ בהל' זו"מ): "כל מי שאינו צריך ליטול ומרמה את העם ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות וכו', וכל מי שצריך ליטול וציער ודחק את השעה וחיה חיי צער כדי שלא יטריח על הצבור, אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, ועליו ועל כל כיוצא בזה נאמר (ירמיה יז, ז) ברוך הגבר אשר יבטח בהשם", עיי"ש. וגם הטור והשו"ע הביאו להאי דינא, וכמו שהבאתי לעיל (אות י"ד), וצ"ע.

כשהנותן נותן לטובת עצמו

י] והנה יש לדון בכמה נפ"מ העולות להטעמים הנ"ל, דהנה במגילה (הובא לעיל אות ב') ובחולין (הובא לעיל אות ה') פליגו רבי אלעזר ורב זירא גבי הזמנת בית הנשיא, דר"א לא הלך משום שונא מתנות יחיה, ור"ז הלך משום דאינו מקבל מתנה אלא נותן להם מתנה בכך שבא.

והנה יסוד דברי רב זירא, מבואר כבר בגמ' בקידושין (ז, א) דבעי שם רבא באשה שנתנה כסף לאיש ואמרה לו 'הילך מנה ואקדש אני לך', מהו. ומריש ס"ד דמקודשת משום קנין אגב (דהאיש קונה את האשה אגב המנה), אך למסקנא אמרינן שם דטעם הדבר דמקודשת – "הכא באדם חשוב עסקינן דבההיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה גמרה ומקניא ליה נפשה". הרי מבואר בגמ' דאדם ש"מקבל מתנה" לא חשיב ל'קבלת מתנה'.

אלא ל'נתינת מתנה' עד כדי כך דיכול לקדש בזה אשהיב (אם חוזר ואומר תתקדשי לי בהנאה זו שאני לוקח ממך, כמבואר שם ברשב"א) נג.

והנה בגמרא בב"ב (הובא לעיל אות ג) שהבאנו לעיל, דפליגי רבנן ורשב"ג אם יכול שמעון לומר לראובן שאינו רוצה לחלוק – אע"ג שמקבל את השיעור שרוצה, דרשב"ג אמר שיכול לטעון לו דדמים אין לו לשלם, ובמתנה אינו רוצה לקבל דשונא מתנות יחיה.

וצ"ב א"כ מה סבירא להו לרבנן, וכבר הבאנו לעיל דברי הראשונים דביארו דס"ל לרבנן דאין כאן שונא מתנות משום שהנותן להנאת עצמו מתכוין, וז"ל הריטב"א שם: "מ"ט ושונא מתנות יחיה וכו'. ותמיה מילתא רבנן האי קרא מאי אמרי ביה, והנכון דאינהו סברי דבכי האי גוונא לאו מתנה היא דלהנאת עצמו מתכוין שרוצה בפחות ולא יהיה עם אחרים בשיתוף, וכיון דכן הלכה כרבנן דרבינו יונה וכן עיקר, אבל מקצת הגאונים ז"ל פסקו כרשב"ג דמסתבר טעמיה", עכ"ל. וכ"כ שם רבינו יונה (ד"ה הא).

וביד רמה (שם, ד"ה סברין) הוסיף דדעת חכמים היא שאין זו מתנה אלא דמי חלוקה, מאחר שע"י החלוקה מתמעט האויר והמקום בו יכול להשתמש.

ובאמת, בחידושי החתם סופר בב"ב (ד"ה שונא) כתב דפלוגתא רבנן ורשב"ג בב"ב - היא היא פלוגתא ר"א ור"ז במגילה ובחולין שם, בנותן מתנה שמתכוין לטובת עצמו – האם יכול המקבל לקבל מתנה זו או לא, והאם יש בזה משום שונא מתנות יחיה או לא.

י"ועי' במג"א (או"ח סי' רכב סק"ח) שהקשה ע"ד הטור בברכות (פ"ט סי' טז) שכתב דאם נתנו לו כלים חדשים במתנה יברך הטוב והמטיב שהוא טובה גם לאחריו – היינו לנותן, דאם המקבל עני הרי שהנותן קיים מצות צדקה, ואם המקבל עשיר – אזי ששמח הנותן שהוא מקבל ממנו. והק' ע"ז המג"א דכאן בקידושין חזו"ן דרק אדם חשוב או הוי חשיבות לנותן, אבל סתם אדם שמקבל(אפי' אם הוא עשיר) לא חשיב חשיבות לנותן. ועי' ביד אפרים מש"כ ליישב בזה דסתם בנ"א מיקרי חשובים, וצ"ב.

ובאמת שיתכן שדב"ז תלוי בכל אדם ואדם לפי טבעו, דיש א' שאצלו עשיר ברמה מסויימת הוא כבר "אדם חשוב" שיש לו הנאה שמקבל ממנו, ויש אדם שגם "אדם חשוב" אצל רוב הציבור – לא חשיב אצלו אדם חשוב, ולא חשיב לגביו הנאה שהלה מקבל ממנו.

[ועוד בענין אדם חשוב שמקבל, עי' באלשיך הק' בר"פ תרומה שביאר עפ"י הא דכתיב ויקחו לי תרומה ולא ויתנולי תרומה, דכשבנ"י זכו ליתן נדבה למשכן ה' – וה' קיבל מהם – הרי שמיקרי קיחה ולא נתינה, ונפלא. וע"ע בהקדמת השב שמעתתא מה שהוסיף בזה].

והנה קשה טובא דאם רב זירא הלך לסעודת הנשיא ולא החשיב למתנה משום דהם מתייקרים בו בכך שבא, א"כ למה כששלחו לו מתנות לא לקחם, הרי באדם חשוב שמקבל מתנה – חשיב ג"כ כאילו נותן, וכנ"ל מקידושין. והוא פלא והפלא.

ומצאתי להגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרו"מ (יו"ד ח"ד סי' לו סק"א) שכתב לבאר בזה באופן נפלא, וז"ל: וקצת קשה על רבי זירא בחולין סוף דף מ"ד דכי הווי מוזמנין ליה מבי ריש גלותא אזיל, מטעם דאתייקרו מתייקרי ביה, ולא היה שקיל כי משדרי ליה משום דשונא מתנות יחיה. הא בקידושין איירי דנתנה לו כסף, שג"כ אם הוא אדם חשוב איכא לה הנאה דחשיבות נתינת כסף ליהנות מקבלתו, וא"כ מדוע לא קיבל מהם רבי זירא מטעם זה עצמו. ואולי רבי זירא לא היה מחשיב עצמו לחשוב כל כך שיהיה להנותן הנאה בקבלתו, ורק בזה שסוער אצלם שהוא חשיבות הניכר להם ולעלמא הוה אזיל. אבל כשידוע שנותן לו מחמת דאתייקר הנותן גם בקבלתו בצנעא מחמת דאדם חשוב הוא, היה מקבל, כדאיתא בכתובות דף ק"ה ע"ב בעובדא דרב ענן דאיתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי גילי שקיבל ממנו כשאמר לו הנותן שהביא לו זה מחמת שנתנית מתנה לת"ח הוא כאקרובי בכורים", עכ"ל.

וביאר הדברים הוא, דזה ענין מציאותי האם באמת יש כאן "נתינת" מתנה או "קבלת" מתנה, דאדם חשוב שמקבל מתנה – אין כאן קבלה אלא נתינה, ורק בזה ס"ל לרב זירא – דתלוי במציאות, האם באמת הם מתכבדים בזה (ואז אי"ז קבלה) או לא. ובזה ס"ל ע"פ המציאות באותו זמן, דרק בסעודה – שבא בפרהסיא לשם, הרי שמתכבדים – וממילא חשיב שנותן להם ולא שמקבל. אבל כשמקבל מתנות בצנעא ואין הכל יודעין מזה, א"כ לא חשיב שמתכבדים בזה – וא"כ חשיב שמקבל מתנה ולא רצה משום שונא מתנות יחיה, ודו"ק.

דרכי אלעזר דלא הלך גם כשהזמינוהו לאכול בבית הנשיא - ס"ל כרשב"ג דגם כשלטובת עצמו מתכוין (כגון בבית הנשיא שמתכבדים בכך שיבוא) - מ"מ אמרינן שונא מתנות יחיה^{יד}. ואילו רב זירא דהלך ואמר שהם מתכבדים בי - סבר כרבנן בב"ב דבכה"ג לא מיקרי שמקבל מהם מתנה אלא נותן להם מתנה, ולכך יכול לקבל ואין בזה משום שונא מתנות יחיה.

וז"ל החת"ס שם: "שונא מתנו' יחי' עי' סמ"ע דרבנן ס"ל כיון שהוא טובה לנותן לא שייך שונא מתנו', ונ"ל דהיינו פלוגתא ר"א ור"ז ר"פ א"ט ופ' בני העיר, דר"א כי הוה מזמנו לי' לא אזיל ור"ז אמר אתיקירו מתיקרו בי פי' והוה טובת הנותן וכת"ק, וק"ל, עכ"ל.

וכ"כ במלוא הרועים בחולין (שם), דר"א דלא הלך לסעודה הגם שהם הזמינוהו לכבודם, הוא משום דפסק כרשב"ג שגם בכה"ג אמרי' דשונא מתנות יחיה.

אך הנה יש להעיר ע"ד החת"ס והמלוא הרועים, דיתכן דבאמת רב זירא עצמו מודה לרשב"ג - דנותן מתנה שמתכוין לטובת עצמו - אין לקחת ממנו משום שונא מתנות יחיה, ורק טעמא דס"ל שיכול לילך לבית הנשיא, משום דכיון דאדם חשוב הוא - א"כ אין כאן "מתנה" כלל וכלל אלא יש כאן "נתינה" - שהוא נתן לנשיא כבוד שמגיע אליהם, ובכה"ג פשוט דאין משום שונא מתנות יחיה - דאין כאן "קבלת מתנה" כלל אלא "נתינת מתנה" יש כאן, ולכן ס"ל לרב זירא שיכול לילך לבית הנשיא. וא"כ אין מוכרח כלל דחייב ר"ז לסבור כרבנן - דנותן מתנה שלטובת עצמו מתכוין - איב"ז משום שונא מתנות יחיה, וצ"ע [דהיינו, דהחת"ס למד ד"נותן לטובת עצמו מתכוין" ו"אדם חשוב שמקבל" - היינו הך, אך זה פלא, דבנותן לטו"ע - יש כאן "נתינת מתנה" - וגם הנותן נהנה ממנה, ולכן מסתברא יותר דיש כאן שונא מתנות. אבל ב"אדם חשוב שמקבל" - היסוד הוא דאין כאן קבלת מתנה כלל, אלא רק נתינה בזה שהוא מקבל, ודו"ק].

פלוגתא בנותן לטובת עצמו

יא] ולמעשה, אם כנים הדברים דבזה נחלקו רבנן ורשב"ג - הרי דלדעת רבנן אין בכה"ג שונא מתנות יחיה, וא"כ יחיד ורבים הלכה כרבים - והלכה כרבנן דכל שנותן המתנה לטובת עצמו מתכוין - א"כ איב"ז משום שונא מתנות יחיה^{יד}, וכמ"ש הריטב"א עצמו דהלכה כרבנן. ורק ציין הריטב"א דמקצת הגאונים פסקו כרשב"ג - דמסתברא טעמיה.

^{יד}ויל"ע מדברי החת"ס עצמו בחולין (מד, ב) שכתב לבאר מאי טעמא רבי אלעזר לא הלך לנשיא, וז"ל: "אתיקורי הוא דקמתיקרי בי. אבל ר"א שהי' מאוד מדוכא בעניות כמבואר במס' תענית (כה, א) ידע דלא מתיקרי בעני אפי' ת"ח ע"כ לא אזיל", עכ"ל. וצ"ע דא"כ זה סותר קצת לדבריו כאן, דלפמ"ש כאן - א"כ אין מוכרח כלל דדעת ר"א כרשב"ג דיש שונא מתנות יחיה גם כשהנותן לטובת עצמו מתכוין, דבאמת יתכן ומודה דאם הם מתכבדים בו - אז אין כאן מתנה כלל ואי"כ שונא מתנות, ורק במציאות כיון שהיה עני וידע שלא מתייקרים ומתכבדים בו - וא"כ אם יבוא יהא זה רק מתנה, ולכן לא הלך. אבל אין כאן ראיה א"כ דס"ל דיש שונא מתנות גם כשהנותן לטובת עצמו מתכוין. וצ"ע.

^{יז}וראיתי להגאון רבי שאול אלתר שליט"א (בס' מפני ספרים וסופרים, עמ' תקנז) שהעיר דהרי בכל נותן מתנה אמרינן במגילה (כו, ב) דאי לאו דהו"ל הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה. מ"מ אינה טובה מיידית ומוכחת הקשורה עם מתנתו, ומבחינת המקבל לא דמי לטובה ממש שיש לאידך.

אך הנה צ"ע בדעת רשב"ג (ור"א – לדברי החת"ס והמלוא הרועים), איך סבירא ליה דגם כשהנותן לטובת עצמו מתכוין – מ"מ אמרינן שונא מתנות יחיה, הלא כמו שכתבנו לעיל – מדברי הגמ' בקידושין מוכח להדיא דהנותן מתנה לאדם חשוב, כיון שהנותן מתכבד בכך שהאדם חשוב קיבל ממנו את מתנתו הרי זה כאילו הנותן קיבל, עכ"כ דמהני לקידושין כשהאשה נתנה לאדם חשוב מתנה וקיבל ממנה, כמבואר בקידושין שם, וכי ר"א ורשב"ג פליגו על האי דינא.

ובאמת שלפי מה שכתבנו לייסד דתרי פרשיות נינהו – אתי שפיר היטב, דבאמת לא פליג רשב"ג דאדם חשוב שמקבל מתנה – לא חשיב "קבלת מתנה" כלל אלא נתינה, וכדמוכח מקידושין שם, דרשב"ג הרי לא הזכיר בדבריו כלל ענין "אדם חשוב" כלל, אלא רק סבר (כביאור הראשונים בדעת רבנן – וממילא מבואר דעת רשב"ג) דנתינת מתנה – הגם שיש לנותן "טובת עצמו" ממנה – מ"מ יש על המקבל "שונא מתנות יחיה". וע"ז באמת "מסתברא טעמיה" טובא (כלשון הריטב"א), דמאי יתן לך ומה יוסיף לך שהנותן יש לו גם הנאה מזה, הלא סו"ס מקבל המתנה קיבל מתנה, ועבר בזה על שונא מתנות יחיה, וזה שהנותן היה לו ג"כ טובת עצמו לא מועיל ולא כלום.

וכנ"ל, דרק בגוונא שהמקבל הוא "אדם חשוב" – אז יסוד הדבר שאין כאן "קבלת מתנה" כלל אלא נתינה, ובזה מודה רשב"ג באמת, ולא פליג אסוגיא דקידושין דאדם חשוב. ורק ס"ל לרשב"ג דנותן מתנה שלטובת עצמו מתכוין – מ"מ שייך בזה שונא מתנות יחיה.

ובאמת שאחר שביארנו כל זה, א"כ מבואר היטב דברי הריטב"א דמסתברא טעמיה דרשב"ג, דלמה שלא יהיה בזה שונא מתנות יחיה, וכנ"ל. וצ"ע א"כ בדעת רבנן – מה סבירא להו, למה שלא יהיה בזה שונא מתנות יחיה, דמה מוסיף לן מה שהנותן יש לו הנאה ג"כ מנתינתו. וזה פלא באמת.

אלא דלמעשה להלכה למעשה נראה שההלכה כרבנן, וכדחזינן בשו"ע (חו"מ סי' קעא ס"י): "אם אין בו דין חלוקה, ואמר האחד: נעשה ב' חלקים, אחד שיהא בו כשיעור ואחד קטן, ואני אטול הקטן ואתה טול הגדול, ותן לי דמים ששוה יותר הגדול, אינו יכול לכופו. ואפילו אם אמר לו: טול אתה הגדול במתנה, יכול הלה לומר: אין רצוני לקבל מתנה. ויש חולקין בזה. אבל אם אמר לו: טול אתה הגדול בשווי ואני הקטן או: אקח אני הגדול בשווי ואתה טול הקטן ואם תאמר שאינך חפץ בקטן אני אקח הכל, שומעין לו, אף על פי שאינו מניח את חבירו ליטול הכל", עכ"ל.

וכתב שם הסמ"ע (ס"ק כד): "איני רוצה לקבל מתנה. משום דכתיב (משלי טו, כז) ושונא מתנות יחיה. והחולקין בזה דכתב, ר"ל דחולקין במתנה לחוד, וסבירא להו דבהא דחבירו נותן לו לטובת עצמו דניחא ליה בחלוקה, ע"ז לא קאי הקרא", עכ"ל.

אך כנ"ל, צ"ב למה "לא ע"ז לא קאי הקרא", הרי סו"ס יש כאן קבלת מתנה לכל דבר, ומה אכפת לן שגם הנותן נהנה.

ויש לבאר הדברים באופן נפלא, דבאמת כל הפלוגתא הנ"ל תלויה ועומדת בארבעת הטעמים שהבאנו לעיל מהראשונים בביאור הקרא דשונא מתנות יחיה. דהנה לפירש"י שהבאנו לעיל דעל ידי ששונא את המתנות – ישנא גם את הגזל, והוי הרחקה מגזל, א"כ יתכן לחדש דכיון שהנותן נהנה מהנתינה – אם כן אין כאן "מתנה" רגילה, דבמתנה רגילה הנותן נותן לחברו ואינו מקבל כלום, ובזה יש חשש שיתרגל המקבל לממון השני ויתקרב לגזל ח"ו. אבל כאן שהנותן מקבל הנאה – א"כ י"ל דמתנה זו הרי היא כמכירה בין איש לרעהו, דהמתנה ניכרת כתשלום עבור ההנאה שמתכבד ע"י המקבל, ולהכי בכה"ג לא נאמר שמ"י, והכי סבר ר"ז.

אכן יש לדחות זה, דהרי המקבל לא נתן מעצמו שום דבר לנותן, ורק במציאות יש לנותן המתנה הנאה וטובת עצמו, ובזה יתכן דאכתי יש לחשוש שמקבל המתנה – אם לא יתרחק מזה – לא יתרחק גם מגזל. ודווקא במקח וממכר רגיל, דלא מצאנו בשו"מ שצריך להמנע מזה כדי להתרחק מגזל, משום דאין כאן שום חשש- דהרי הוא משלם ע"ז ומוציא מכספו שלו, ואין חשש שיתרגל ע"ז לגזל. אבל כאן שלא מוציא מעצמו כלום – א"כ עדיין יש למיחש (לביאור רש"י) שלא יתרחק מן הגזל.

[ודווקא ב"אדם חשוב" – וכדברינו לעיל, דשני פרשיות הם, דווקא אז חשיב שנותן מעצמו, אבל בסתם נותן מתנה שנהנה ג"כ ויש לו טובת עצמו, בזה לא חשיב שנותן המקבל דבר, ונשאר מתנה לכל דבר].

אך הנה לכאורה יש לבאר הדברים לפי ביאורו של הספר חסידים, שביאר דחיישינן שהנותן הוא צר עין, וגם שאי"ז מספיק לבעליה וכו'. ולפי"ז כאן – שהנותן לטובת עצמו מתכוין – א"כ בודאי שאינו צר עין, וגם לא מסתברא שאין לו ורק בוש לומר לו – דגם אם באמת אין לו – מ"מ כיון שהוא נהנה ויש לו טובה עצמית מזה – א"כ כבר מוחל, ולא שייך כאן מש"כ בפירוש קדמון על הספ"ח "דשמא אינו רצון גמור לנותן, אלא מחמת איזה סיבה הוא נותן" – דגם אם באמת אין כאן רצון גמור בתחילה, מ"מ מסתברא דאחר שיש לו טובה עצמית מזה – כבר מוחל ונותן לו, ואין כאן שום סרך גזל. וא"כ מתבאר נפלא למה לא קאי קרא דשונא מתנות יחיה בגוונא שהנותן לטובת עצמו מתכוין, דאמנם יש כאן "קבלת מתנה" – אך החשש הטמון בזה – לדברי הספ"ח – לכאורה לא שייך כאן, ודו"ק.

והנה יתכן דרבנן ורשב"ג נחלקו בטעמים גופא מ"ט שונא מתנות יחיה, דלרבנן הטעם הוא כדברי הספ"ח (דחיישי' לצרות עין ולסרך גזל), ולרשב"ג הטעם הוא או כרש"י (שיתרחק מממון הזולת) או כהרמב"ם וסייעתו – משום בטחון בה', ולכן ס"ל לרשב"ג דעל פי שני הטעמים הנ"ל – אין חילוק בין אם לטובת עצמו מתכוין או לא, דמ"מ חסר כאן בבטחון בה'.

אך אכתי יתכן דגם בדעת רבנן אפשר לבאר כדברי הרמב"ם – דהחסרון במתנה הוא שאינו בוטח בה', וסבירא להו דכאן לא שייך משום דהו"ל כמכירה, דכיון שהנותן נהנה א"כ הו"ל כמו כל מקח וממכר, ואי"כ חסרון בבטחון בה' נרק כנ"ל, לפי דברינו דבטובת

הנותן בעלמא לא חשיב שמוציא המקבל דבר מעצמו – א"כ עדיין כלפי המקבל – אין מתייחסים אנו לזה כמקח וממכר, ועדיין חשיב כמתנה בחינם, ועדיין יש חשש שלא שם מבטחו בה'. ורק ב"אדם חשוב" שחשיב שנותן מעצמו – א"כ הו"ל כמכירה לכל דבר, דבמכירה ודאי אין חשש שלא שם מבטחו בהשם].

והנה גם לפי טעמו של הסמ"ע, דכיון שיהיה להוט אחר המתנות יתחנף לרשעים ולא יוכיחם, א"כ י"ל דרבנן ס"ל דכאן לא שייך זה – דאי"ז מתנה ממש, דהו"ל קצת כמו מכירה דכיון שהנותן נהנה א"כ המקבל אינו מרגיש כ"כ חיוב והכרת הטוב גדולה, כמו אם מקבל בחינם ממש, ולכן פחות חיישי' שיהיה להוט ויחניף לו, דזה כעין מכירה (וגם לא שייך חמדת הממון בכה"ג, דהו"ל כמקח וממכר). [וגם י"ל כנ"ל, דזה שייך רק ב"אדם חשוב" ולא בסתם נותן שיש לו גם הנאה מזה].

יישוב הקושיא בדברי רש"י גבי אאע"ה

יב] והנה כעת ניהדר לקושיא בה פתחנו, איך אברהם אבינו אמר "למען ייטב לי בעבורך" – וכפירש"י "יתנו לי מתנות", הרי שונא מתנות יחיה. והנה בטרם נביא תירוצי האחרונים בזה, אולי יתיישב לן ע"פ טעמי המפרשים בקרא דשונא מתנות.

דהנה לפירש"י דהוא הרחקה מממון הזולת, א"כ בפשטות גם גבי אאע"ה זה שייך, וא"כ אכתי קשה. ואולי נחדש ונימא דכל חשש זה הוא רק באדם רגיל, שבו יש חשש שאם אינו מרחיק עצמו מממון הזולת – הרי שלא יתרחק מן הגזל, אבל באאע"ה שהיה קדוש ופרוש, ונוהר מן הגזל בכל כוחו [וכמבואר ברש"י (בראשית כד, י) "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו. ניכרין היו משאר גמלים, שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל, שלא ירעו בשדות אחרים", ועוד] – א"כ אין חשש כלפיו. אך זה חידוש, דא"כ נתת דבריך לשיעורין, ובפשטות אם התורה אמרה דשונא מתנות יחיה – והחשש הוא (לרש"י) דעי"ז לא יתרחק מן הגזל, א"כ אין חילוק בזה בין אדם לאדם.

והנה לפי טעמו דהרמב"ם וסייעתו שהוא חסרון בבטחון בה', א"כ יש לדון, ובפשטות אכתי קשה, דסו"ס ע"י שמקבל מתנות לא ישים מבטחו בה' (אא"כ נחדש דגברא רבא כאאע"ה שאני, ולא מסתברא כ"כ, וכנ"ל).

ולטעמו של המגיד משנה והכד הקמח דהוא רדיפה אחר המותרות וחמדת הממון, גם לא מסתברא כ"כ שיש חילוק בין אדם, אע"ג דבוודאי הי' מקום לומר דאאע"ה שהי' קדוש ונורא, ל"ש בו כ"ז כלל.

ולטעמו של הספ"ח דזה חשש צרות עין וסעודה שאינה מספקת לבעליה, א"כ יתיישב נפלא – דבאמת גבי המצרים גם היה להם עושר רב ועצום, ואין כאן כלל חשש שמא מתביישים ליתן לו ונותנים לו בלא רצונם. וגם דהרי זה כמו מכירה, שאם יקחו את שרה לאשה – ויתנו לו מוהר (כדברי הספורנו שהבאנו לעיל אות א), א"כ הוי כמקח וממכר לכל דבר, ובזה לא שייך כלל קרא ד"שונא מתנות יחיה" [וגם אי נימא דבאמת אין רצונם ליתן ונותנים בעל כרחם, מ"מ גזל עכו"ם היכא דאין חילול ה', יתכן דשרי (עי' ב"מ קיא,

ב. ועי' רש"י סנהדרין נז, א דס"ל דגזל עכו"ם אסור רק מדרבנן משום ח"ה, אך בר"מ ובטוש"ע לא פסקו כן. ועי' רמ"א אה"ע סי' כח ס"א, ואכמ"ל, וראה להלן בסמוך].

ולפי טעם הסמ"ע שיתחנף לרשעים ולא יוכיחם, א"כ יש לעיין טובא כאן, דמצד אחד בגוי חמור טפי להחניף לו דיש גם לא תחנם, ומצד שני בוודאי לא שייך חשש זה באברהם אבינו שיתחנף לרשעים – דהלא הוא זה שפרסם בכל העולם כולו דיש מנהיג לבירה, וכל העולם כולו מעבר אחד ואברהם מעבר אחר (ב"ר מב, ח). וצ"ע.

ובאמת שהתירוץ הפשוט על הקושיא באאע"ה (קודם שנבוא לתירוצי האחרונים וביאורם) – הוא ע"פ שיטת רבנן הנ"ל – דכן קיי"ל – **דכל שיש לנותן טובת הנאה אין כאן שונא מתנות יחיה** (ויהיה הביאור איך שיהיה, וכמו שביארנו למעלה) – וא"כ כיון שהמתנות הללו שיתנו לאברהם – יהיו תמורת שרה, א"כ סבר אברהם דאין כאן חשש ד"שונא מתנות יחיה", ודו"ק.

וכן כתב החיד"א בספרו "פני דוד" עה"ת ליישב (בתירוצו השני), וז"ל: "ועוד אפשר לומר במ"ש הסמ"ע סי' קע"א גבי קרקע שאין בו דין חלוקה וא' רוצה שיטול שכנגדו ד' אמות דאף דכתיב ושונא מתנות יחיה כיון דאיכא טיבותא לנותן לא שייך שונא מתנות ע"ש, וז"ש למען ייטב לי בעבורך יתנו לי מתנות. וכי תימא הכתיב ושונא מתנות יחיה. לז"א וחיתה נפשי ואין זה כמקבל מתנות מעלמא דלא יחיה אבל אני וחיתה נפשי והטעם בגללך דאלו המתנות הם בגללך ומטי להו הנאה וא"כ אינו בסוג מתנות דעלמא - וחיתה נפשי", עכ"ד.

תירוץ המפרשים דמגוי מותר לקבל מתנות

יג] והשתא נביא בזה תירוצי האחרונים על הקושיא, ונבארם בס"ד:

דהנה הרבה ראשונים תירצו, דרק מישראל אין לקחת מתנות משום שונא מתנות יחיה, אבל מגוי מותר לקחת.

כן כתב רבינו חיים פלטיאל (עה"ת, שם): "למען ייטב לי בעבורך. פרש"י מתנות. והא כתיב שונא מתנות יחיה, וי"ל דמייירא בישראל אבל לא"ה מותר". וכן כתב בפירוש הריב"א עה"ת: "למען ייטב בעבורך. פרש"י יתנו לי מתנות, ומה שכתו' שונא מתנות יחיה היינו במתנה של ישראל".

וכ"כ הרע"ב מברטנורא על רש"י: "למען ייטב לי בעבורך יתנו לי מתנות וכו'. קשה והלא כתיב ושונא מתנות יחיה ואיך היה אוהב שיתנו לו מתנות. י"ל שמה שכתוב ושונא מתנות יחיה היינו בישראל אבל באומות העולם כמציל מידם דמי ולכך היה אוהב אברם שיתנו לו מתנות".

ובאמת שחילוק זה גופא צ"ב, מאי שנא. ונראה דזה תלוי בין ביאורי המפרשים. דלפירש"י דהוא ענין להתרחק מממון הזולת, א"כ יש לדון דסו"ס גם אם גוי הוא – מ"מ צריך האדם להרגיל בנפשו להתרחק מממון הזולת.

ולטעם הרמב"ם וסייעתו – ג"כ יש לדון, דסו"ס אולי יש כאן חסרון בבטחון בה', דמאי
אכפת לן ממי מקבל המתנה – מגוי או מישראל, **הא סו"ס המקבל לא שם מבטחו בה'**
אלא בבשר ודם.

והנה לטעם הספר חסידים – הוא יבואר טפי, דאם החשש הוא רק מצרות עין ומסרך
גזל – בזה ליכא חשש כלל, דמגויים הרי הוא **"כמציל מידם"** (כלשון הברטרנורא) – ועל
כן לא שייך בזה "שונא מתנות יחיה". ואמנם גזל עכו"ם אסור, אך מ"מ כאן שאינו גזל
ממש – רק סרך וחשש גזל, בישראל גזרו וחששו כן, ולא בעכו"ם, ודו"ק.

ושו"ר כי ב'מושב זקנים' (לבעלי התוס') הקשו הקושיא ע"ד רש"י, ותירצו באופן
מחודש, וזה לשון קדשם: "ולאברם היטיב בעבורה. תימה מה ראה שקיבל מתנות מפרעה
וממלך סדום לא רצה לקבל, וי"ל כדי שיאמינו שאחותו היא. ועוד מה שפרש"י למען
ייטב לי לתת מתנות, קשה והלא שונא מתנות יחיה, וכי היה רוצה להתעשר בדבר איסור.
אלא י"ל כי דעתו וכוונתו היה כדי שלא יבינו שהיא אשתו. ועי"ל זהו שאמר הנביא אל
תלחם את לחם רע עין, לפי שהסדומים היו צרי עין, על כן לא רצה לקבל מהם, אבל
המצרים אינם כך" – עכ"ל.

הרי מבואר מדברי המושב זקנים בתירוצו השני, דכיון שהמצרים לא היו צרי עין, אלא
טובי עין – א"כ היה שרי לקחת מהם מתנה. וזה א"ש להטעם של ספר חסידים הנ"ל,
וכמו שכתבתנו.

והנה לטעם רבינו בחיי בספרו 'כד הקמח' (לעיל אות ו) דצריך להרחיק ולבטל החמדה,
ראיתי שכתב הגאון רבי **שאול אלתר שליט"א** (ס' מפי ספרים וסופרים, עמ' תקנז) דאיתי
שפיר דברי רבינו בחיי עצמו (שהבאנו לעיל אות ב) דלא רצה אברהם לקבל את מערת
המכפלה במתנה, אע"ג דהיה גוי, דלטעם רבינו בחיי כאן דטעם הדבר דשונא מתנות
יחיה משום להרחיק ולבטל החמדה – א"כ אין חילוק בין גוי לישראל, דבתרוייהו יש
להרחיק החמדה מליבו, ונפלא.

המשך – קבלת מתנה מגוי

ידן והנה לטעם הסמ"ע דעי"ז יתחנף לרשעים ולא יוכיחם, יל"ע גבי גוי, אם שייך או לא.
ומצאתי בס"ד למו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד (גיטין סא, א) שדן
בזה, וז"ל: "שאלה: האם יש להמנע מלקחת מתנה מנכרי משום שונא מתנות יחיה.
תשובה: שאלה זו שאל הגר"י סרנא זצ"ל את בעל הדובב מישרים והשיב לו, כתב הסמ"ע
(חו"מ סימן רמט סק"ד) **שהטעם דשונא מתנות יחיה כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף
הבריות ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם.** וברש"י בסנהדרין (עה, א) כתב
דאין מצוה להוכיח נכרי, דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב ולא גר תושב. וא"כ בגוי הנותן
מתנה לישראל לא שייך לומר שונא מתנות יחיה" – ע"כ תחילת דברי מו"ר מרן הגר"י
שליט"א.

[ובאמת הרי בסמ"ע יש שני חלקים, האחד חנופה, והשני תוכחה, שגם יתחנף לבריות
הנותנים לו, וגם בלתי הוכיחם אם רואה שדרכיהם מקולקלים. וא"כ הניחא דאיסור

הוכחה ל"ש בגוי, אבל איסור חנופה (דהוא לאו, כמבואר ביראים מצוה נה, וע"ע בשע"ת ש"ג אות קפח) לכאורה בודאי שייך (מלבד לא תחנם), ויל"ע בכ"ז].

ולבתר הכי הוסיף שם עוד, וז"ל: "והקשה על כך חתנו של הרב מטשעבין בעל הברכת שמעון, שהרב מטשעבין עצמו פירש מה שאמר אברהם אבינו 'וחיתה נפשי בגללך', ופירש רש"י יתנו לי מתנות, וקשה הלא בודאי אברהם אבינו היה שונא בצע ולא אוהב מתנות, אלא שהכוונה שאם לא יתנו לו מתנות, במה יוכיח שהוא שונא מתנות, אלא שאברהם אבינו נתכוון לומר שיתנו לו מתנות והוא יסרב לקבלן, ובזה וחיתה נפשי, משום שונא מתנות יחיה.

"והסביר בעל הברכת שמעון שאף שמשמע שגם המונע קבלת מתנות מנכרי מקיים בזה 'שונא מתנות יחיה', היינו דוקא אצל אברהם אבינו שהיה הראשון לפרסם אלקות בעולם שכולם היה עכו"ם ובא לקרבם לאמונה ולהוכיחם, אצלו בודאי היה שייך הטעם שלא לקחת מהם מתנות בכדי שיוכל להוכיחם" – ע"כ מה שהביא מו"ר הגרי"ז שליט"א מהגר"ש שניאורסון זצ"ל בעל הברכת שמעון.

ולבתר הכי כתב עוד: "ולכאורה לפי הרמב"ם והספר חסידים והחתם סופר, אסור לקחת מנכרי מתנות, שהרי צריך להוכיחם כדי למנוע חרון אף בעולם, ואולי יש לומר שיש לחלק בין רבים ליחיד, שברבים יש מצוה למנעם כדי למנוע חרון אף, אבל ביחיד אין מצות תוכחה, ואין גם מצוה למנועו מלעשות עבירה, ולכן מותר לקחת ממנו מתנה.

ובספר מנחת פתים (או"ח סימן תצח) כתב שיתכן שבעכו"ם לא שייך שונא מתנות יחי' משום דהקב"ה ויותר ממנום לישראל. ועיי"ש שהביא שבירושלמי בשבת (פ"א ה"ד) משמע שאחד מי"ח דבר שגזרו הוא שלא יקבלו מתנות מעכו"ם, אלא שבגמרא דילן משמע דמותר לקבל מתנה מעכו"ם שנאמר בביצה (דף כד ע"א) מעשה בנכרי אחד שהביא דגים לרבן גמליאל ואמר מותרין הם, אלא שאין רצוני לקבל ממנו, ופירש"י משום שהיה שונאו, משמע דמותר לקבל מתנה מגוי, אלא שיתכן שהמתנה בירושלמי היינו שלא לקבל מהם צדקה, עיין שם".

ובסוף דבריו דן מו"ז הגרי"ז שליט"א לפי הטעם דבטחון בה' – מי שייך דב"ז בגויים, וז"ל: "אולם הרמב"ם (פי"ב מהלכות זכיה ומתנה הי"ז) כתב הצדיקים הגמורים ואנשי מעשה, לא יקבלו מתנה מאדם, אלא בוטחים בה' ברוך שמו לא בנדיבים, והרי נאמר 'ושונא מתנות יחיה'. מבואר בדבריו שלכן שונא מתנות יחיה, משום שהשונא מתנות אינו בוטח בנדיבים, כי אם בהשי"ת, ולפי סברא זו מסתבר שגם מגוי לא ראוי לקבל מתנה.

"וגיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א השיב (דרך שיחה ח"א עמ' ט) שבגוי יש להקל לקחת מתנות, אף לפי הרמב"ם, כיון שהרי הוא כבהמה וכולם יודעים שאין על מי לבטוח, ואי אפשר לסמוך עליהם", עכ"ד מו"ר מרן הגרי"ז שליט"א.

הרי קמן חידושו של מרן הגר"ח שליט"א, דגם להטעם דהרמב"ם וסייעתו דטעם הדבר שאין ליקח מתנות משום חסרון בבטחון בה', מ"מ בגוי יש להקל – דגוי הרי הוא כבהמה

ולא שייך 'שסומכים עליו', אין על מי לבטוח כי יודע שאי אפשר לסמוך עליו" (לשון מרן הגר"ח בדרך שיחה שם).

והנה הראני חכ"א שכבר נחלקו בזה רבינו סעדיה גאון והרב המשיג – "המבשר בן נסי הלוי", בספר המבשר (עמ' 103), שם כתב רס"ג דגם מתנות מן הגויים אינה מותרת, והוכיח ממה שאמר אלישע לנעמן 'חי ה' אשר עמדתי לפניו אם אקח', וכן הוכיח מדניאל בבלשצר 'מתנתך לך להוין'.

והמבשר השיג עליו וכתב בזה"ל: "ומה שהזכיר מהמנעות אלישע ע"ה מלקבל מתנות נעמן וחליפות בגדיו, אי"ז מורה שדבר זה אסור, אלא יתכן שנמנע מזה מחמת התגאות, כדי להראות לו שאין לו תשוקה לכך ואינו כמו האנשים המשתוקקים לקבל בגדים ומתנות. וכן דניאל ע"ה אפשר שנמנע מלקבל רק משום שרצה להוכיח את בלשצר, וחשש שהסכמתו לקבל המתנות תגרום לו להתבייש מפניו ולמעט בתוכחה, או כדי שלא יהיה בעיניו כמקבל שכר על נבואתו וכו'", עיי"ש, וזה מציאה רבתא.

מתנה מועטת – אפשר לקבל

טו] והנה תירוצו נוסף הביא השפתי חכמים בשם המנחת יהודה, וז"ל: "ויש לומר **מתנה מועטת רצה, על דרך 'כל הרוצה ליהנות יהנה כאלישע'** (ברכות י, ב), דהיינו אכילה שתיה ופונדק. והא ראייה דלקמן (יד, כג-כד) כתיב 'והרכוש קח לך', והשיב לו אברהם 'הרימותי ידי וגו' ולא תאמר אני **העשרתי** את אברם" – עכ"ל.

והיינו דכוונתו דרך "עשירות" הוא דלא רצה אברהם לקבל, אבל "**מתנה מועטת – רצה**". והנה באמת בברכות שם איתא: "ונשים לו שם מיטה ושולחן וכסא ומנורה. אמר אביי, ואיתימא רבי יצחק, **הרוצה להנות משל אחרים – יהנה כאלישע**, ושאינו רוצה להנות – אל יהנה, כשמואל הרמתי, שנאמר (שמואל א, ז יז) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו – וא"ר יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו".

ופירש"י שם: "הרוצה להנות – משל אחרים. יהנה – ואין איסור בדבריו. כאלישע – כמו שמצינו באלישע שנהנה. והרוצה שלא להנות – משל אחרים. אל יהנה – ואין בדבר לא משום גסות רוח ולא משום שנאה. כשמואל הרמתי – כמו שמצינו בשמואל הרמתי, שלא רצה להנות. כי שם ביתו – לעיל מיניה כתיב והיה מדי שנה בשנה וסבב בית אל והמצפה ושפט את ישראל וסמך ליה ותשובתו הרמתה כי שם ביתו, וכי איני יודע ששם ביתו, אלא אכולהו מקומות דקרא דלעיל מיניה קאי, שכל מקום שהיה הולך שם היה נושא כל כלי תשמישי בית עמו ואהל חנייתו, שלא להנות מן אחרים", עכ"ל קדשו.

והנה באמת במהרש"א שם הקשה למה "הרוצה להנות משל אחרים – יהנה כאלישע", הרי שונא מתנות יחיה. וביאר שם שלא הותר ליהנות אלא כאלישע, שסירב ליהנות

¹³ והנה צ"ב מה ההו"א שיהיה איסור בדבר. ונראה דמהא חזינן דשונא מתנות יחיה אינו רק 'ענין' וכיו"ב אלא 'דין' ו'איסור', אך זה מחודש ביותר. ולהר"מ שהבאנו למעלה בהמשך צ"ל דהס"ד משום שאסור ליהנות מכתר תורה. ומדברי המושב זקנים שהבאנו לעיל (אות יג) נראה להדיא ששונא מתנות יחיה שייך ל'איסור', שכתבו בתוה"ד 'וכי היה רוצה להתעשר בדבר איסור', וכ"ז חידוש גדול, ואכמ"ל.

משל נעמן. ורק כשהוא בדרך ואין עמו מאומה, מותר ליהנות בכלי תשמישים הנצרכים לאורח. וגם בזה מי שאינו רוצה – לא יהנה, אלא יקח עמו כלי תשמישיו כאלישע.

והנה באמת בבגמ' בברכות גבי אלישע – שם מיירי להתפרנס בקביעות, ושאני מלקבל מתנה פעם אחת, דבאמת גבי אלישע – נראה שהיה בקביעות, שהיה דר אצל האשה השונמית.

אכן ברמב"ם נראה לא כן, דבפיהמ"ש באבות (פ"ד מ"ה) כתב דאסור לת"ח להתפרנס מאחרים וזהו דתנן שם דאין להשתמש בכתר תורה, והקשה שם מאלישע, וכתב ליישב דרך באופן קבוע הוא דאין לעשות אבל לקבל טובות שלא בקביעות אין כוונת המשנה לאסור¹¹ נוע"ש ברבינו יונה שמותר להנות ממי שרוצה להטיל מלאי לכיס של ת"ח ששכרן מרובה. וע"ע באור זרוע בהל' ק"ש (סי' טו) דלמד מאלישע דהאיסור להנות מאחרים כשיש בידו ר' זוז, הוא רק דרך צדקה, אבל דרך כבוד ודורון מותר (וכ"פ הרמ"א ביו"ד סי' רנג ס"א). וע"ע בתשב"ץ (ח"א סי' קמב אות ח). אך מ"מ בין אם בגמ' בברכות גבי אלישע מיירי שלא בקביעות (כדברי הרמב"ם) – ובין כפשטות הגמ' שהיה דר אצלה – ראייה יש לנו, דמתנה מועטת – אין חסרון לקבלה, וכדברי השפ"ח.

והנה להלכה למעשה יש להאריך טובא בכל פרטי ענין זה של 'שונא מתנות יחיה', ורק אביא כאן מה ששאלתי פעם קמיה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, בזה"ל: "האם במתנה מועטת וקטנה – ג"כ יש ענין להחמיר שלא לקבלה משום שונא מתנות יחיה". והשיבני מרן שליט"א "יותר טוב". ויל"ד בכ"ז עוד, ואכמ"ל.

באמת לא התכוין אאע"ה לקחת המתנות

טז] ותירוצ' נוסף כתב השפ"ח שם: "ועוד יש לומר, דהנשים חומדות ממון, ולכך אמר לה 'אמרי נא' וגו' כדי לפייסה, אבל לא היה בדעתו ליקח ממנו".

¹¹ו"ל המהרש"א בח"א שם: "הרוצה ליהנות כו'. פירש"י משל אחרים יהנה ואין אסור בדבר כו' עכ"ל. וקשה לכאורה דבכמה מקומות הרחיקו חז"ל הנאה מאחרים וסמכו אקרא דשונא מתנות יחיה. ונראה לפרש דודאי אין ליהנות משל אחרים אלא דהכא בגדולה מצות הכנסת אורחים שהיא הגדולה בגמילות חסדים מיירי דבעי גם לעשרים שכל אדם עני הוא בדרך מכלי תשמישים הצריכים לו, ולכך נקט הני מטה ושלחן וכסא ומנורה שהם לצורך אדם גם בדרך כמ"ש בנדרים (מ:): עשי לך כלי גולה זו נר ושטיח ובפרק במה מדליקין (כה) אמרו נשיתי טובה זה מטה ועל זה אמר הרוצה ליהנות משל אחרים יהנה כאלישע היינו שלא היה נהנה אלא בדרך בכלי תשמישים של אחרים כדרך אורח אבל בשאר דברים ודאי לא היה נהנה משל אחרים שהרי מצינו שלא רצה ליהנות מנעמן וקלל לגיחזי על זה וכה"ג אמר בהיפך למאן דאפשר לו שלא יהנה גם בדרך בדברים אלו שיש עמו כל הצורך כשמואל שהיה לו ביתו עמו שהיה עשיר גדול כדאמר' במס' נדרים (לח) פרק אין בין המודר ושם מפורש בחידושינו מאין יצא להם זה הדרש ע"ש".

¹²ו"ל שם: "וכבר שמעתי, הניפתים, נתלים באומרים: "הרוצה להנות יהנה כאלישע, ושלא להנות אל יהנה כשמואל הרמתי". וזה אינו דומה לזה כלל, ואמנם זה אצלי סילוף ממי שמביא ראיה ממנו, הואיל והוא מבואר ואין בו מקום לטעות. כי אלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם, כל שכן שלא היה מטיל עליהם ומחייבם בחוקים, חלילה לה' מזה, ואמנם היה מקבל הכיבוד בלבד, כגון שיארחו איש אחד, והוא בדרך, נוסע, וילון אצלו ויאכל אצלו בלילה ההוא או ביום, וילך לעסקיו. ושמואל לא היה נכנס בבית איש, ולא אוכל ממנו. ובכגון זה אמרו החכמים, שתלמיד חכמים, אם רצה להדמות לזה, עד שלא יכנס אצל איש - יש לו לעשות כן, וכמו כן אם רצה להתארח אצל איש בהכרח נסיעה או כיוצא בה - יש לו לעשות כן. לפי שכבר הזהירו מן האכילה ללא הכרח, ואמרו: "כל תלמיד חכמים המרבה סעודותיו בכל מקום" וכו', ואמרו: "כל סעודה שאינה שלמצוה אסור לתלמיד חכמים להנות ממנה", עכ"ל.

והחיד"א בספרו "פני דוד" (עה"ת), כתב ליישב בזה^ל: "ועדיין צריכין אנו למודע"י איך אברהם אע"ה אמר למען ייטב לי בעבורך ופירש"י יתנו לי מתנות והלא כתיב שונא מתנות יחיה. ואפשר דכונת אברהם אע"ה לישב לב שרה ולהבטיחה שלא תאונה אליה רעה ויצטרכו לתת לו מתנות לכפר על הלקיחה לבד, כמ"ש אבימלך הנה נתתי אלף כסף לאחיק הנה הוא לך כסות עיני לומר שלא נתעללתי וכמו שפירש"י שם שאלו מחזירה רקנית יאמרו לאחר שנתעלל בה החזירה ועכשיו שהוצרך לבזבז ממון ולפייסה יאמרו ודאי שעל כרחו השיבה ועל ידי נס ע"ש, וז"ש אמרי נא אחותי את נא עתה אמירה לבד שלא תעשה פרי זאת האמירה לעשות עבירה עמך ח"ו רק שה' יצילך ויוצרכו לפייסני על ידי מתנו' ויתפרסם שלא חטאו עמך והחזירוך בעל כרחם, וז"ש למען ייטב לי בעבורך להבטיח לשרה שלא יקרה רע כי אם לעשות יקר ולתת מתנות לפיוס על הלקיחה לבד".

ובאמת תירוץ זה דלא הייתה כוונת אאע"ה לקחת, כע"ז - הבאנו לעיל ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בשם הרב מטשעבין זצ"ל - דזו גופא כוונת אאע"ה, שיתנו לו מתנות - ולא יקבלם - ועל ידי זה "וחייתה נפשי בגללך" - משום ד"שונא מתנות יחיה", והיינו שרצה אאע"ה לעשות הסגולה עצמה של אריכות ימים, משום דחשש שאולי בכ"א יהרגוהו המצרים - גם אם אינה בעלה אלא אחיה, ולכן אמר שיסרב ליקח המתנות שיציעו, ובזה גופא יהיה לו שמירה לחיים.

אך ראיתי בספר "מפי ספרים וסופרים" (עמ' תקנו) שהעיר ע"ז הגאון רבי שאול אלתר שליט"א, דהרי בפשטות "שונא מתנות יחיה" - א"צ שיציעו לו מתנה ויסרב - ורק אז יחיה, אלא בפשטות כל ששונא מתנות בליבו - אף אם לא הציעו לו מעולם - כבר יחיה. וכתב שם דאולי אברהם עדיין לא בטח בעצמו שיש לו מידה זו, על כן רצה לבוא לנסיון לידע שקנה חיים.

ועוד ראיתי בדרישה (חו"מ סי' רמט סק"ה) שכתב ליישב באופן נפלא שאאע"ה בדעתו הי' ע"י המתנות להציל את שרה ואותו, וז"ל שם: "והא שקיבל מפרעה ואבימלך, היה נימוקו עמו דלשם מצוה קעביד, כדכתיב בכל אחד תשובתו בצדו: דאצל פרעה כתיב (בראשית יב, יג) אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך. שקשה איך מסר שרה לזנות בשביל הנאתו, ועוד שהקדים הטפל דהיינו למען ייטב לי בעבורך, ואיחר העיקר דהיינו וחיתה נפשי בגללך".

"אלא הענין היה שאמר אמרי נא אחותי את, כדי שכל השרים והמושלים יחניפו לי בעבורך בסברם שאתן אותך להם לאשה, ואני לא אתנך לשום אחד מהם, ולא יהיה שום אחד רשאי לפגוע בי שיירא מהשר השני שגם כן דעתו עליה וישמור נפשי מאחרים וכן כולם, נמצא שקבלתו המתנה היא כדי שיסברו שהיא באמת אחותו ושיתננה להם ועל ידי כן יחיו הוא והיא ואל יפגעו בהם רשעים, ולהציל נפשו ולאפרושי מאיסורא קעבדי. והשתא אתי שפיר דקאמר דעל ידי שיטיבו לי כל אחד בעבורך - וחיתה נפשי בגללך. וגם באבימלך הוצרך לקבל כדי שלא יאמרו לאחר שהתעולל בה כרצונו דחה אותה לחוץ

^נהוא מה שהקשינו לעיל אות א'.

בדרך שעושים לזונות וכדפירש רש"י (ד"ה לכל) על מה שאמר הנה הוא לך כסות עינים (בראשית כ, טז) וק"ל, עכ"ל הנפלאה.

בהיותו בלי ממון – יכול לקבל מתנות

יז] ועוד כתב: "ועוד יש לומר, דעכשיו לא היה לו עושר, לכך היה נוטל מתנות, כמו שפירש רש"י לקמן (יג, ג) בפסוק 'וילך למסעיו, לפרוע הקפותיו'. אבל גבי מלך סדום היה לו עושר, משום הכי אפילו מה שהיה מן הדין ליטול – לא נטל, משום שונא מתנות יחיה, וק"ל".

ובאמת שזה יבואר היטב עפ"ד המגיד משנה (דלעיל אות ו), דנראה מדבריו קצת דרך אם המתנות הם 'מותרות' עבורו – אז שונא מתנות יחיה, וכמו שנראה שם מאריכות לשונו על רדיפת ההון וכו', וא"כ בגוונא שאין זה מותרות עבורו אלא נצרך עבורו – נראה מדבריו דאפשר לקבל לכתחילה מתנות (ובר"מ ובשו"ע לא נראה חילוק זה).

ובאמת גם בלא דברי המג"מ – א"ש דברי השפ"ח, דבוודאי שמי שהוא עני ונצרך אין שום ענין דשונא מתנות יחיה שלא ליקח מתנות לצורך מחייתו, וכל צדקה לעניים הוא כן, ופשוטא.

^ט וע"ע בדברי הנתיב"מ בספרו 'נחלת יעקב' עה"ת, שכתב מהלך מחודש בכוונת רש"י, וז"ל קדשו: "למען ייטב לי בעבורך וגו'. ופרש"י שיתנו לי מתנות. והוא תמוה מאוד לומר כזה על אברהם. לכן נראה, דהנה אמרו חז"ל (ברכות ה, א) ג' מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן ע"י יסורין, ואלו הן: תורה וארץ ישראל ועולם הבא. ואמרו ג"כ (סוטה יא, ב) שבזכות נשים צדקניות נגאלו מארץ מצרים. ואמרו במדרש (ויק"ר לב, ה) כי בזכות שבאה שרה למצרים וגידרה עצמה מן העררה זכו הנשים לגדור עצמן. וזהו שאמר אברהם אל תאמרי אשתי את וממילא לא ימצא בך גדירת ערוה, כי לא יבואו לפתותך כלל אם לא שיהרגו אותי, ואז לא תהיה ערוה ולא תמצא בך גדירת ערוה. ולזה אמרי נא אחותי את, ואז בודאי יפתוך בכל מיני פתויים, ומפורין כל הדמים שבעולם. אזי בזכות שתגדרי עצמך מן העררה יזכו הנשים שבמצרים לגדור עצמן ג"כ מן העררה. ובזכות שישמרו עצמן מן העון הזימה, יזכו לגאולה, ועי"ז יזכו לאותן ג' מתנות טובות שהבטיחן הקדוש ברוך הוא. וזהו שאמר אברהם למען ייטב לי בעבורך ופי' רש"י שיתנו לי מתנות טובות - כלומר שיתקיים מה שהבטיח לי הקדוש ברוך הוא ליתן הג' מתנות טובות עכ"ל.

^{סא} וראה דבר נפלא בס' דנא ופשרא (על מגילת אסתר, לרבי אליהו האיתמרי זצ"ל בעל השבט מוסר) שכתב בזה"ל: "נראה לפרש שאמר 'ומתנות לאביונים' להתיר המתנה לאביון, ואע"פ דקי"ל שונא מתנות יחיה, זהו נאמר על מי שאינו צריך לה, אמנם האביונים אף שיקבלו יצאו מכלל שונא מתנות יחיה" עכ"ל. וראיתי מציינים לשו"ת לב חנוך (סי' נג) שדן אי במשלוח מנות יש משום שונא מתנות יחיה, וכ' שאפש"ל שהמקבל מקיים ג"כ מצוה, כי הוא עוזר לשולח לקיים מצוותו, וכמו שכ' הר"ן (ריש פ"ב דקידושין) שאפי' שאשה אינה מצווה בפריה ורביה מ"מ יש לה מצוה במה שמסייעת לבעל, וא"כ ה"ה הכא המקבל מסייע לשולח לקיים מצות משלוח מנות. וכ' שגם בצדקה אפש"ל שהמקבל ג"כ מקיים מצוה, ובפרט לפי מה שאמרו בויקרא רבה (לח, י) "יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית", שהטובה שהעני עושה עם בעה"ב שהוא מסכים לקבל ממנו הצדקה, זהו מצוותו. וכיון שהמקבל מקיים מצוה וכן מי ששלחו לו משלוח מנות ג"כ מקיים מצוה, א"כ במצוה לא שייך כלל משום "שונא מנות יחיה", ע"כ.

ונומה שכתב שהמקבל את המשלוח מנות קיים מצוה, ראיתי מציינים שכ"כ בקו"א לטורי אבן (לרבי משה אריה לייב מוילנא זצ"ל – מגילה ז, ב): "לולא דמיסתפינא הייתי אומר דבר חדש אף שהוא נגד משמעות גדולי האחרונים, והוא שכששולח אחד לחבירו משלוח מנות קיימו שניהם הנותן והמקבל מצוות משלוח מנות, כיון שעל ידי שניהם נעשתה המצוה (א.ה). והוסיפו בזה דבפרט לפי הטעם שמצוות משלוח מנות הוא כדי להרבות אחוה ורעות) וכן מדויק מלשון הכתוב 'ומשלוח' ולא קאמר 'לשלוח', עכ"ל [נראה מש"כ הר"צ וינברג שליט"א בגליון "קב ונקי" פורים תשע"ד, גליון 106].

וראיתי להגאון רבי שאול אלתר שליט"א (ס' מפי ספרים וסופרים, עמ' תקנז) שכתב עוד לבאר בזה להטעם בספ"ח דשונא מתנות יחיה משום צרות עין וסרך גזל, א"כ בדבר מצוה בוודאי גמר ומקני. ועוד כתב שם דמצוה גוררת

עוד כמה נפק"מ

יח] והנה באמת הארכנו לדון ולפלפל בכל חילוק וחילוק לפי הטעמים השונים שנתנו המפרשים בענין שונא מתנות יחיה, ומצאתי כעת להגאון רבי **משה מרדכי שולזינגר** זצ"ל בספרו "משמר הלוי" (קידושין סימן קה, עמ' תרכ) שהאריך בענין שונא מתנות יחיה, והביא שם מה ששאל מרן הגר"י סרנא זצ"ל לרבינו בעל ה'דובב מישרים' זצ"ל (מה שהבאנו לעיל בשם מו"ר מרן הגר"י שליט"א), ומה שהשיב לו עפ"ד הסמ"ע.

ולבתר הכי כתב הגרמ"מ זצ"ל, דראה מי שדן אם שייך שונא מתנות יחיה ב'פעולות', דאולי רק בקבלת 'חפצים' מצאנו כן אבל בקבלת פעולות מי נימא דנכלל. וחכ"א השיב דבאמת רק בחפצים מצינו ולא בטובות, והשיג ע"ז הגרמ"מ דלפי"ד הסמ"ע דימנע מלהוכיחו – ה"ז שייך גם בפעולות, דנהיה משועבד לו ויימנע מלהוכיחו. וכתב הגרמ"מ שהשיב לו אותו חכם **דאין למדין הלכה מפי טעמים**. והאריך שם אח"כ באופן נפלא, ודן שם דא"י"ז 'טעמא' דקרא אלא 'פירושא' דקרא. וכתב שם דמהסמ"ע יוצא קולא וחומרא, קולא – דברי הדו"מ דבגוי לא שייך, וחומרא – דרק פעולות יש להמנע מלקבל מחברו.

עוד שמעתי מחכ"א דנפק"מ בין טעמי המפרשים בעבר וקיבל מתנה, דלטעם רש"י והסמ"ע יצטרך להחזיר את המתנה עצמה (כדי להרחיק עצמו מממון הזולת וכדי שלא יתחנף אליהם), אבל לטעם הספ"ח שמא סרך גזל הוא – א"כ יתכן דאם משלם לנותן את דמי שוויה א"כ אין שום חשש והוי כמו מקח וממכר. ועדיין צ"ע בזה.

*

והנה בעצם הענין דשונא מתנות יחיה, יש להעיר מהא דאיתא בכתובות (קה, ב) **דכל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב ביכורים**.

והראוני בברכי יוסף (יו"ד סי' רמו סקי"ז) שכתב בזה"ל: "טו"ב. כל המביא דורון לחכם וכו'. היינו דווקא כשמביא מאליו ומעצמו בלי סיבה ופניה, רק לשם שמים, אז מותר לקבל, ומצוה איכא, והנמנע לקבל מונע ממנו חסד. ושמאל הנביא שלא רצה ליהנות (ברכות י, ב), היינו שהיה הולך אל המקומות, והיה חושש דמשום כסופא נותנים לו, כמ"ש במציעא דף כ"ב. הרב נחלת יעקב פרשת לך לך, עכ"ל.

ושמעתי מחכ"א דדב"ז מדויק ג"כ בשינוי הלשונות, דבקרא כתיב 'שונא מתנות יחיה' – ואילו בכתובות הלשון היא 'המביא דורון לת"ח', והיינו דבמתנה מרגישים את ה'נותן', שיש לו איזה כוונה וענין, ולכן ראוי לשונאה. ואילו 'דורון' הוא דבר המובא בלב שלם מתוך יראת כבוד וכיו"ב, ויל"ע בזה.

והנה בעז"ה ברצוני להאריך עוד בכל ענין זה של שונא מתנות יחיה, גם באסוקי הלכתא – להלכה למעשה, בשאלות המצויות כגון בדורונות שחתנים וכלות מקבלים, ומלמדים בסופי שנה, ומתנות שנותנים הורים לילדיהם, וזיכוי ותווי קניה שמקבלים במתנה

מצוה, וכיון דבהני מצוה קעביד – לא חישינן שיבוא עי"ז לגזילה או חמדה או מניעת תוכחה (בזה יישב גם לפי שאר הטעמים. וע"ע בספרו 'לצדדין קתני', עמ' שמח). ואכמ"ל.

מחנאות ורשתות, או מענקים הניתנים מהמדינה, או קבלת ירושה שירש מקרוביו ועוד,
עם הוראות גדולי הפוסקים שליט"א, וכאן קצרה היריעה מלדון בכ"ז, ועוד חזון למועד
אי"ה.

*

ריבוי כבוד שמים בעולם - מה ששמעתי מהגאון הגדול רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א, ראש ישיבת עטרת ישראל, וחבר מועצת בפרשת לך לך תש"פ

א] הנה כתיב בפרשה (בראשית טו, ב): "ויאמר אברהם, ה' אלקים מה תתן לי ואנוכי
הולך עירי ובן משך ביתי הוא דמשק אליעזר". ודבר זה צ"ב רב, וכי כך מדברים קמיה
קודשא בריך הוא, וכל שכן אברהם אבינו ע"ה - מה ראה לדבר להקב"ה בדיבור זה,
שנראה כטרוניא כלפי מעלה.

והנראה בזה, דכיון שכל מטרתו של אברהם אבינו בעולם הייתה להרבות ולקדש שם
שמים, וכמו שמצאנו בחז"ל שהוא הכניס רבים תחת כנפי השכינה, א"כ בא ואמר
להקב"ה - דווקא משום שכל מטרתי ורצוני הוא להרבות כבוד שמים וקידוש שם שמים,
הרי שאם אסתלק לבית עולמי - בלא זרע של קיימא, הכל יפסק, ולא שווה כלום, וזהו
שאמר - דווקא בשביל הקב"ה - הוא רוצה בנים, ולא את טובתו הוא מבקש.

*

אח"כ דיבר מרן רה"י שליט"א על כח הרצון, והביא מה דאיתא בחז"ל (מכות י, ב) "אמר
רבה בר רב הונא אמר רב הונא, ואמרי לה אמר רב הונא א"ר אלעזר: מן התורה ומן
הנביאים ומן הכתובים - בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו". שרק כח הרצון הוא
הוא שיכול להצמיח את האדם, ולרוממו ולגדלו.

והתבטא ואמר: אם אדם רוצה עוד דבר אחד - חוץ מתורה, הרי שזה כבר מחסיר
מהרצון העיקרי, דזהו דנקטו חז"ל בלשונם "בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכין אותו",
דכמו שאי אפשר לו לאדם לילך לשני מקומות באותו הזמן, כך הוא בעבודת השם -
האדם צריך להחליט היטב ולהחדיר בקרבו מהו הדרך שרוצה לילך בה, ורק בה - ואז
בעז"ה "מוליכין אותו"!

ואמר: אדם צריך לדעת, כי אין שום דבר חוץ מתורה! או יותר נכון: הכל - הכל - נמצא
בתורה הקדושה!

ואם אדם מרגיש שאין לו את ה"מוליכין אותו", שלא מגיע לדרגות שחשק ורצה, על
כרחק שחסר לו ב"רוצה לילך", שכן הבטחה יש כאן בחז"ל הקדושים שאם היה "רוצה" -
באמת - "מוליכין אותו".

[שב"ק פר' לך לך תש"פ]